

## Заняткі дзявятыя

## Занятие девятое



Я дзесьці бачыў яго.  
Гэта хто такі?  
Пазнаёмцеся!

### Лад мовы

#### Сказ

(Предложение)

*Сказ (предложение)* — мысль, оформленная словами и высказанная с определенной интонацией.

«Шляхетнасьць ёсьць адзінаю і толькі адзінаю  
мужнасьцю».

Дэцымус Юніюс Ювэналіс

«Благородство, и только благородство —  
единственное, что является мужеством».

Дэтимус Юниус Ювэналис

В зависимости от того, что и зачем высказывается, предложения бывают:

— *апавядальныя (повествовательные)*: **Я тут живу. Я мушу ведаць вашу мову.**

— *пытальныя (вопросительные)*: **Што ты пакінеш у спадчыну ўнукам сваім?**

— *пабуджальныя (побудительные)*: **Жыве Беларусь!**

Слова-предложения — законченная мысль выражается одним словом: **Так. Ага. Пэўна ж. Але. Не.**

#### Часьцінкі

(Частицы)

*Часьцінка (частица)* — служебная часть речи, надае рэчы сьмысловыя і эмацыянальныя адценкі.

Примеры частиц:

<b>указальныя</b>	гэта, вун, вунь, вось
<b>удакладняльныя</b>	якраз, амаль, менавіта
<b>абмежавальныя</b>	толькі, хоць, хіба, толькі
<b>сьцьвярджальныя</b>	так, ага, але
<b>адмоўныя</b>	не, ні, ані
<b>параўнальныя</b>	як бы, нібы, быццам
<b>пабуджальныя</b>	хай, няхай, ну
<b>узмацняльныя</b>	аж, дужа, надта, нават, дык
<b>пытальныя</b>	га? хіба? ці? няўжо?
<b>клічныя</b>	во як! што за! ну і! як! якія!

Частица *ані* используется для усиления отрицания: **Ён ня рачыць валодаць мовамі, ня горнецца ані да свайго, ані да чужога** (Он не желает владеть языками, не тянется ни к своему, ни к чужому).

## Па-беларуску кажуць так



- Можна, я ад цябе пазваню?  
— Чаму ж не? Калі ласка, звані!



- Калі ласка.  
— Добры дзень. Гэта кватэра Вожыкаў?  
— Добры дзень. На жаль, вы памыліліся, гэта кватэра Сьцяпанавых.  
— Прабачце... Няўжо я набрала ня той нумар? Паспрабую зноў: 230-62-54.  
— Слухаю.  
— Добры дзень. Гэта кватэра Вожыкаў?  
— Добры дзень. Так, так, кватэра Вожыкаў.  
— Запрасіце, калі ласка, Віктара Дзям'янавіча.  
— Яго няма, ён яшчэ на працы.  
— А вы ня ведаеце, калі ён будзе?  
— Патэлефануйце, калі ласка, а сёмай гадзіне.  
— Дзякую. Да пабачэньня.  
— Да пабачэньня.



- Гэта я!  
— А! Кася! Прывітаньне!  
— Мне патрэбен Андрэй. Ён, часам, не ў цябе?  
— Мае быць. Ды во забавіўся недзе. Зараз падыдзе.  
— Калі прыйдзе, перадай, каб адразу ж патэлефанаваў мне. Ён мне надта патрэбны.  
— Добра, абавязкова перадам.



- Чакаем ужо пятнаццаць хвілінаў, а Зьмітры ўсё няма! Ну дзе ж ён блукае?  
— Глядзі, пад'язджае Зьмітраў тралейбус... А вось і ён!  
— Здаровы, хлопцы! Мусіць, даўно чакаеце мяне? Прабачайце, я затрымаўся на працы.  
— Добра, што паспеў. Яшчэ маем хвілінаў колькі.  
— Хіба зайсьці ў кавярню?  
— Не, на кавярню часу ўжо няма. Канцэрт пачынаецца праз дваццаць хвілінаў.  
— Ну, тады пойдзем хутчэй.

- Ну, як?! Якое ўражаньне ад спэтаклю?
- Самае найлепшае.
- І мне таксама спадабалася. А што за артыстыя!
- І я проста ў захапленьні!
- Добра, што мы нарэшце наважыліся пайсьці ў тэатар.
- Які прыемны вечар!



- Можа пройдземся?
- Добра. Заадно праведзяце мяне да гатэлю.
- Давайце пойдзем праз Траецкае прымесьце, уздоўж Сьвіслачы. Я там ведаю адзін такі куточак, дзе можна прыемна пасядзець.
- Згодна, толькі ў дзесяць гадзінаў я мушу быць пры тэлефоне. Будуць тэлефанаваць з дому.

- Алё?
  - Алё! Вітаньне.
  - Паўліна?! Прывітаньне! Ці ты ўжо ў горадзе?
  - Тут. І Мацей са мной.
  - Во як добра! Нарэшце пазнаёміш мяне з сваім мужам. Дзе ж вы спыніліся?
  - У сваякоў на Нямізе. А што ў вас чуваць?
  - Шмат цікавага! Былі на адпачынку ў Францыі, толькі вярнуліся.
- Уражаньняў поўна, але гэта пры сустрэчы. Калі спаткаемся?
- Ты ведаеш, сьгоньня нам ніяк не выпадае. Давай, можа, заўтра?
  - Добра. А якой гадзіне будзеце ў мяне?
  - Будзем недзе а палове пятай.
  - Ну, дык я вас чакаю.



- Што ў вас ёсьцека да піцьця?
- Кава, гарбата, журавінавы морс, піва, сталовае віно.
- Можа, узяць па кілішку белага віна?
- Як сабе хочаце. Я дык вазьму гарбату. А ці ёсьць зь зёлкамі?
- Ёсьць. Зёлкі такія: сьвятаяньнік, чабор, сунічны ліст ды яшчэ й шыпшына.
- Вельмі добра. Калі ласка, кубачак гарбаты.
- А нам дзьве кавы зь вяршкамі ды піражкі «Сяброўскія»... тры.

## Практыкуйцеся



**1. Съвьярджальныя сказы замяніце адмоўнымі** (Утвердительные предложения замените отрицательными).

**Узор:** Усе паехалі на экскурсію. → Ніхто не паехаў на экскурсію.

Усе чакалі яго прыезду.  
Усе нешта пытаюцца.  
Усім паслалі запрашэньне.  
Усім трэба браць білеты.  
Усе хочуць ехаць.  
Я збіраюся ехаць у госьці.  
Мы паедзем дадому цягніком.  
Дзеці пойдучь з намі ў тэатар.  
Заўсёды ходзім на шпацыр.  
Яны сягоньня некага сустракаюць.  
Ён нечым нам можа паспрыяць.  
Усе мейсцы вольныя.  
Уладзя, пастаў кубак на стол!  
Заходзьце сюды!  
Я магу справіцца з гэтай работай!

**2. Што будзеце рабіць? (Что будете делать?)**

- |                            |   |
|----------------------------|---|
| Ваш суразмоўца абурас вас. | 1. Выкажу свой пратэст словамі: «Даволі!» альбо «Ну, гэта ўжо занадта!»<br>2. Усё ўзважу перш, чым спрачацца.<br>3. Буду намагацца стрымаць сябе.<br>4. Кратка і ясна выкажу сваю думку, пастараюся прывесці пераканаўчыя аргумэнты.<br>5. Бразну дзвярыма.       |
| Нехта звоніць у дзверы.    | 1. Ніколі не адчыняю дзверы, пакуль не папытаюся: «Хто там?»<br>2. Перш чым адчыняць, пагляджу ў дзвярное вочка.<br>3. Адчыню, скажу: «Заходзьце калі ласка», бо ведаю, хто гэта.<br>4. Адразу адчыню дзверы, бо ня маю моды пытацца і глядзець у дзвярное вочка. |
| У пакоі надта холадна.     | 1. Уключу абагрэўнік.<br>2. Спраўджуся ў ЖЭСе пра тэмпературу ў пакоях.<br>3. Прыму гарачую ванну.<br>4. Буду варушыцца, каб ня змерзнуць.  |

**3. Пабудуйце дыялёгі, ужываючы пададзеныя словы, часьцінкі, словазлучэньні** (Составьте диалоги, используя приведенные слова, частицы, словосочетания).

вось ён  
няўжо ты згадзіўся  
аж да вечара  
хай пачакае  
ці гэта  
як жа  
досыць  
як быццам бы неблагі  
нібы я ня ведаю

#### 4. Папытайцеся па-беларуску (Спросите по-беларуски).

Закончыш ли работу к воскресенью?  
Куда ты направился?  
Где мы сейчас находимся?  
В какой стороне находится автовокзал?  
Собраны ли все вещи?  
Подождешь меня на углу улицы?  
Придешь к нам сегодня на ужин?  
Пойдем завтра на прогулку в Верхний город?  
Выберешь что-нибудь почитать из новых книг?  
Наденешь на встречу новую шляпу?  
Едите вы дома такой салат?  
Купили ли вы яблок?  
Чья это машина стоит во дворе?  
Кто будет ухаживать за больным, пока вас нет?  
Когда Алесь женился на Ольге?

#### 5. Прачытайце і перакажыце тэкст.

Нам не сядзіцца на мейсцы. У сьвята мы зноў выбраліся ў вандроўку. Едзем усе ўсямёх на раварах. Дарога лясная, але скрозь — хоць каціся. Дзе-нідзе пад гару/.

Празь якую гадзіну мы ўжо ў Дубках. Трохі здарожыліся. Зараз жа дастаём свае пакункі зь ежай і ладкуемся сьнедаць. Я перш-наперш пачынаю кроіць хлеб. Сьпяшаемся, бо ўжо ўсім захацелася есці.

— Ядзя! Толік! Не раскідайце шкарлупіньня! Навошта брудзіць лес?! Мы сюды яшчэ вернемся.

— Зьмітра, паглядзі, калі ласка, у маёй сумачцы касьцяную лыжачку — мне трапілася яйка ўсьмятку.

— Грамада, а ў мяне ёсць бульба ў мундзірах — яе трэба абабраць.

— Хто будзе піць каву? Яна трохі астылая, але ж усёроўна смачная.

Пасьля сьняданьня адпачываем. Ехаць нікуды ня хочацца. Сядзім, размаўляем:

— Чым ня ўтульна мы ўладкаваліся?

— Добра, але, каб ня гэтыя грымлівыя дынамікі!

— Вяскоўцы забаўляюцца, хто як можа.

— А мне б толькі птушыны сьпеў...

— Ну, салоўку ты пад вечар яшчэ наслухаесяся.

— Сучешся гэтым прыгожым спадзяваньнем...



#### 6. Якое пытаньне папярэднічала адказу? (Какой вопрос предшествовал ответу?)

.....? Едзем усямёх на раварах.

.....? Прыехалі ў Дубкі.

.....? Сьпяраша пачынаю кроіць хлеб.

.....? Шкарлупіньня не раскідаем, бо сюды яшчэ вернемся.

.....? Бульбу трэба абабраць.

.....? Кава трохі астылая.

.....? Не, ехаць ня хочацца.

.....? Вяскоўцы забаўляюцца.

.....? Яшчэ наслухаесяся.

#### 7. Замест кропак пастаўце ў тэкст прапушчаныя словы.

Білет ... дому я ўзяў туды й ... Цягнік ... у 11 гадзін. Цяпер на маім ... роўна 10. Значыць, застаецца яшчэ добрая ... Трэба здаць рэчы на ... і прайсціся па бліжэйшых .... Хачу купіць дзецям ... з ласункаў. Танінай дачцэ, ... меншай маёй пляменьніцы Натальцы, асабліва ... менскія цукеркі. Куплю, калі ... Якраз па ... трапілася крама з прывабнаю ... «Госьціца». Хіба ... сюды? Тут ... тыя ...

## Ясь распавядае



У мяне гасцёў адзін мой знаёмец з Баўгарыі. Сёння мне заманулася прайсціся зь ім па вулках Траецкага. Урэшце натрапілі на рэстаран «Мядзведзь» пры Старой вуліцы. Гэта вельмі шанаваная ўстанова. Аматыры выпіць і смачна закусіць горнунца сюды з-за прыстойнай беларускай кухні. Тут табе й крупнік, і «крупнік іначай», і настойка з агрэсту — усякія хатнія трукі і квасы. Што характэрна — усё беларускае! І гутарка скрозь беларуская.

...Нарэшце мы выбралі ўтульны закутак. Уладкаваўшыся, узялі па кілішку «Кадаркі», чырвонага баўгарскага віна, і качку ў рудым соўсе. Пасядзелі, пагаманілі. Мой госьць заўважыў, між іншым, што беларусы, відаць, вельмі здольныя да моваў. Прызнацца, я так ня думаў.

Пакінуўшы «Мядзведзя», на Старой вуліцы мы спаткалі Тамаша. Ён, як заўсёды, ладзіў здымкі. Тамаша я ўважаю роўным сабе ў майстэрстве фатаграфавання.

- Як справункі? — пытаюся ў яго.
- Па сьвяце едзем на Ўкраіну.
- У госьці?
- Ага, да крэўных, у Белую Царкву.
- Кудой вы едзеце? Праз Кіеў, га?
- Пэўна ж!

Ад сённяшняга нашага шпацыравання мой госьць пачуваўся прыемна ўражаным.



## Практыкуйцеся



### 8. Скажыце ТАК альбо НЕ, а потым скажыце, чаму вы пагадзіліся альбо не.

- У Яся гасцёў знаёмец з Польшчы.
- Ясевага госьця завуць Тамаш.
- Яны ўчора хадзілі на шпацыр.
- Яны пайшлі на шпацыр у Траецкае прымесьце.
- Яны зайшлі ў рэстаран «Мядзведзь».
- У рэстаране не было вольных мейсцаў.

У рэстаране падаюць беларускія стравы.  
Яны ўзялі гусь зь яблыкамі і па кілішку гарэлкі.  
Яны былі ў рэстаране аж да вечара.  
Яны пілі баўгарскае віно.  
Ясь спаткаў свайго сябра на праспэктэ Францішка Скарыны.  
Ясеў сябра фатограф.  
Ясь уважае свайго сябра роўным сабе ў майстэрстве фатаграфавання.  
Ясь па сьвяце паедзе на Украіну.  
Крэўныя Тамаша жывуць у Кіеве.  
Тамаш толькі што вярнуўся зь Белае Царквы.  
Тамаш едзе па справах.  
Шпацыр прыемна ўразіў госьця.

**9. Прачытайце тэкст. Раскажыце, як вы хадзілі ў госьці да сваякоў.**



Сёньня нядзеля. Я палудную ў сям’і Пётры. Мне падабаецца іхны прыгожы побыт, чысьціня, утульнасьць. І што важна — дзеці не ўбаку ад бацькоў.

— Ежце, дзеці, крупнік.

— Ён задужа гарачы.

— Ня дзьмі ў талерку. Есьці трэба нячутна, і ня сёрбаць, бо гэта непрыгожа. А хто бацькоў ня слухае, той у пальцы дзьмухае.

На дэсэрт сёньня маем вінаград. Цётка Фаня трактуе нас. Малы Юзя ведае, як абыходзіцца зь вінаградом.



Дзеці папалуднавалі і пабеглі на вуліцу.

**10. Перакладзіце ў беларускую мову.**

У нас сёння свабодны вечэр, і я рэшил купіць білеты в театр. «Какая прекрасная мысль, — сказала моя жена. — Я буду рада пойти с тобой в театр, посмотреть хороший спектакль. Бери билеты лучше в середине, 9-11 ряд, если можно».

Я так и сделал. Вечером к 7 часам мы пошли в купаловский театр смотреть «Князя Витовта».

Поверьте, это было замечательно... Перенестись в XIV век, увидеть пышный цветок тех времён — Беларусь, тогда она называлась Великое Княжество Литовское. Я пережил эстетическое наслаждение. Кроме того, обогатилось моё познание истории Беларуси.

«Князь Витовт», по-моему, лучший спектакль, который я когда-либо видел. Все актёры играли замечательно. Особенно мне понравился исполнитель главной роли. Это действительно талантливый актёр. Советую вам непременно посмотреть «Князя Витовта».



**Кароткія і простыя размовы**  
(чытайце ўголос)



<p>— А хто гэна там?</p> <p>— Дзе?</p> <p>— Вун, у плеченым крэсьле.</p> <p>— Вось табе й маеш! Дык гэта ж дзядзька Антось! Ты, што, не пазнаў яго?</p>	<p>— А кто это там?</p> <p>— Где?</p> <p>— Вон там, в плетеном кресле.</p> <p>— Вот тебе на! Так это же дядя Антон! Ты, что, не узнал его?</p>
<p>— Усё, спыняемся!</p> <p>— Кідаем гуляць, ці што?</p> <p>— Чуеш, нас клічуць на гарбату.</p> <p>— Добра. Але пасыля перапынку, будзь пэўны, я цябе перамагу.</p> <p>— Паглядзім... Дай Божа нашаму ягнятку ваўка зьесьці.</p>	<p>— Всё, прекращаем!</p> <p>— Бросаем игру, что ли?</p> <p>— Слышишь, нас зовут к чаю.</p> <p>— Хорошо. Но после перерыва, будь уверен, я буду победителем.</p> <p>— Посмотрим... Свежо предание, да верится с трудом.</p>
<p>— Прыбралася, нібы княжэўна. Куды ж гэта?</p> <p>— На вечарынку! Пойдзем разам.</p> <p>— А каб жа ты мне раней сказала!</p> <p>— Да вечарынкi маем яшчэ досыць часу. Проста мне карцела прымерыць свае новыя строі.</p>	<p>— Нарядилась, чисто княжна. Куда это так?</p> <p>— На дискотеку! Пошли вместе.</p> <p>— Вот если бы ты мне раньше сказала!</p> <p>— До дискотеки ещё достаточно времени. Просто мне нетерпелось примерить свои обновки.</p>
<p>— Дзе ты гэтак затрымалася?</p> <p>— Дык сёння ж у школе быў бацькоўскі сход.</p> <p>— Ну і што сказала настаўніца пра нашага Паўлу?</p> <p>— Ну, што. З мовамі ў яго нармалёва. А вось матэматыка... Настаўніца кажа, што тут трэба яшчэ папрацаваць.</p> <p>— А як паводзіны?</p> <p>— О-о-о, тут яго трэба дукаваць а дукаваць. На перапынках лётае, неслух гэты. Ведаеш, што было? Гэдак ляцеў, што ледзь ня зьбіў з ног дырэктара школы. Настаўніца мела вымову.</p> <p>— Бачыш, за гэтымі камандзіроўкамі дзіця зусім разбэсьцілася.</p>	<p>— Где это ты так задержалась?</p> <p>— Так сегодня в школе было родительское собрание.</p> <p>— Ну и что сказала учительница про нашего Павла?</p> <p>— Ну, что. С языками у него нормально. А вот математика... Учительница говорит, что здесь нужно ещё поработать.</p> <p>— А как поведение?</p> <p>— О-о-о, здесь его нужно воспитывать и воспитывать. На переменках бегает, непослушный такой. Знаешь, что было? Так летел, что чуть не сбил директора школы. Учительница получила выговор.</p> <p>— Видишь, за этими командировками ребёнок совсем отбился от рук.</p>
<p>— Прывітаньне!</p> <p>— Здароў. Што чуваць?</p> <p>— Учора ўвечары Суміцкія прыехалі.</p> <p>— Няўжо ўсёй сям'ёю?</p> <p>— Усе пяцёра.</p> <p>— Вось дык навіна! А ў каго яны спыніліся?</p> <p>— Пакуль у Іркі. А потым маюць намер пабыць і ў мяне.</p>	<p>— Привет!</p> <p>— Здорово. Что слышно?</p> <p>— Вчера вечером Сумицкие приехали.</p> <p>— Неужели всей семьёй?</p> <p>— Все пятеро.</p> <p>— Вот так новость! А у кого они остановились?</p> <p>— Пока у Ирки. А потом собираются остановиться у меня.</p>
<p>— Ну як там нашыя гарадзенцы?</p>	<p>— Ну как там наши гродненцы?</p>



— Зьвестак ад іх няма ані званьня.  
— Гэта ж трэба! Паўгода, як пераехалі, і дагэтуль  
ні адказу ні прыказу.

— От них нет никаких вестей.  
— Это же надо! Полгода, как переехали, и сих  
пор ни ответа ни привета.

— Якая там сягоньня пошта?  
— Прыйшлі газеты і ліст ад бабулі.  
— Кажы мацней! Я нічога ня чую!  
— Пачакай, пайду скажу Міхасю, каб музыку  
цішэй зрабіў. Ужо ўвушшу звяніць, рады няма.

— Какая там сегодня почта?  
— Пришли газеты и письмо от бабушки.  
— Говори громче! Я ничего не слышу!  
— Подожди, пойду скажу Мише, чтобы музыку  
сделал потише. Уже в ушах звенит, сил нет.

## Майстры слова гавораць



Ведама, што часта бацькі даюць сваім дзецям такое выхаваньне, каб яны былі карысныя ім, а не сабе.

Вось дзеля такіх бацькоў раскажу я байку аднаго нябошчыка-беларуса.

Ляціць бусел па-над морам і нясе пад сваімі крыльямі трох бусьлянят. Як стала цяжка несці, дык ён пытае ў першага дзіцяці: «Ці будзеш ты мяне несці, як я састарэюся?» Бусьляня спалохалася, каб бацька не кінуў яго ў мора, дый кажа: «Буду». Бусел кінуў яго ў мора.

Паляцеў ён далёка з двума бусьлянятамі. Зноў стала цяжка. Пытае ён тады ў другога бусьляняці: «Як састарэюся я, ці ты будзеш несці мяне таксама, як я цябе нясу?» — «Буду!» — са страху адказала й другое бусьляня. Бусел кінуў яго ў мора, бо й яно сказала няпраўду.

Паляцеў ён цяпер з апошнім дзіцем. Пасярэдзіне мора ізноў стала цяжка несці. Бусел пытае ў свайго трэйцяга бусьляняці, ці будзе яно несці бацьку, як ён зробіцца старым. «Не, ня буду, — адказала бусьляня, — бо тады я буду мець свае дзеці, і мне трэ будзе насіць іх».

Трэйцяе бусьляня сказала праўду, і бацька перанёс яго цераз мора.

(Язэп Лёсік)